

8. *Карташов С.* Конфликтология. — Кишинев: Парагон, 1996. — 480 с.
9. *Мерлин В. С.* Проблемы установки в психологических конфликтах // Психологические исследования / Под ред. *Прангишвили А. С.* — Тбилиси : Изд-во Мецниереба, 1973. — С. 248–252.
10. *Н. И. Непомнящая, М. Е. Каневская, О. Н. Пахомова, В. В. Барцалкина, С. Н. Рубцова, Э. Н. Музе.* Ценность как центральный компонент психической структуры личности // Вопросы психологии. — 1980. — № 1. — С. 22–30.
11. *Реан А. А.* Проблемы и перспективы развития концепции локуса контроля личности // Психологический журнал. — Т. 19. — 1998. — № 4. — С. 3–12.
12. *Роменець В. А.* Вчинок і світ людини // Основи психології / За заг. ред. *О. В. Киричука, В. А. Роменця.* — К.: Либідь, 1995. — С. 383–402.
13. *Столин В. В.* Самосознание личности. — М.: Изд-во МГУ, 1983. — 284 с.
14. *Фролова Н. В.* Трансформация системы ценностных ориентаций на переломных этапах развития общества (психологический аспект): Дис. канд. психол. наук: 19.00.01. — Днепропетровск, 1997. — 183 с.

Ключевые слова: внутрличностные конфликты, мотив, интерес, ценности, чувства, потребности, индивидуальное сознание.

Key words: intrapersonal conflicts, motive, interest, values, feelings, needs, individual awareness.

УДК 159.924.7

Н. І. Гітун

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІМ'Ї

В статье рассматриваются вопросы социализации личности в семье, а также интериоризации социальных норм.

The article reviews questions of personality socialisation in a family and questions of social standards interiorisation.

Дослідження, присвячені питанням соціалізації особистості, своїм корінням сягають у 90-ті рр. ХІХ ст., зокрема, до праць таких відомих західних науковців, як Г. Тард, Ф. Гіддінгс, Е. Берджес. Проблеми соціалізації продуктивно вивчалися представниками багатьох соціологічних теорій: Т. Парсонсом, Р. Мертоном, Дж. Мідом, Т. Лукманом, П. Бергером та ін. У радянській науці увага до проблем соціалізації посилилася лише з 60-х рр. ХХ ст. й почала активно вивчатися і психологами, і сексологами, і соціологами. Серед них перш за все треба назвати Г. Андрееву, І. Кона, В. Кагана, Т. Репіну, Т. Гурко, В. Татенка та інших науковців.

Помітний внесок у дослідження соціалізації особистості зробили й такі відомі українські вчені, як Є. Головаха, Т. Говорун, О. Злобіна, Н. Лавриченко, В. Москаленко, Л. Сокурянська та ін.

Актуальність дослідження ролі, яку відіграє інститут сім'ї у процесі соціалізації в умовах сучасного суспільства, зумовлена, з одного боку, кризою сім'ї, на яку звертають увагу демографи, соціологи, педагоги, а з іншого — недостатньо чітким уявленням щодо того, яким чином трансформувався інститут сім'ї під впливом сучасних перетворень, як вони позначаються на соціалізаційних процесах, що відбуваються в сім'ї. У тому разі деякі дослідники, успадковуючи ідеї З. Фрейда, надають процесу первинної соціалізації, яка проходить у лоні сім'ї, особливого значення, що саме у цей період закладається ідентичність особистості. Те, що відбувається сьогодні, можна охарактеризувати як перерозподіл соціалізуючих функцій між основними соціальними інститутами, послаблення одних і передання частини повноважень іншим.

Проте традиційно усталалося, що сім'я як мікросередовище, структурний компонент системи соціалізації формує особистість, визначає для неї моральні норми, ціннісні орієнтації і стандарти поведінки. Значущість сім'ї як інституту соціалізації сьогодні все ще залишається достатньо високою. І це не випадково, адже за тривалістю впливу на особистість жоден з інститутів соціалізації не може зрівнятися із сім'єю. Батьківська родина є джерелом і духовного зростання, і матеріального добробуту людини, через неї кожному новому поколінню передаються духовні цінності, життєвий досвід, трудові навички, зрештою, усе те, що формує ментальність того чи іншого народу.

Увесь життєвий цикл людини проходить у тісному зв'язку з родиною на різних стадіях її існування: спочатку це батьківська родина, пізніше — власна. Сім'я — основне джерело формування особистості. Вона є першим інститутом соціалізації, де відбувається первинне засвоєння всіх, чи майже усіх, соціальних ролей, здійснюється їх початкова апробація.

Короткий енциклопедичний словник із соціології трактує соціалізацію як процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, потрібних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві. Процес соціалізації розглядається двояко, а саме:

1. Соціалізація може розумітися як інтерналізація соціальних норм: соціальні правила стають внутрішніми для індивіда в тому розумінні, що вони більше не нав'язуються шляхом зовнішньої

регуляції, а ніби накладаються індивідом на себе, стаючи, таким чином, частиною його «Я». Так, у індивіда виробляється почуття потреби у відповідності соціальним нормам.

2. Соціалізація може розумітися як суттєвий елемент соціальної взаємодії, активної творчої діяльності людини. Це розуміння ґрунтується на припущенні, що люди прагнуть до визнання себе у власних очах шляхом досягнення престижного статусу і схвалення з боку іншого, в тому разі індивіди соціалізуються шляхом приведення своїх дій у відповідність з очікуваннями інших [1, с. 479].

I. Кон відмітив макросоціальні тенденції, які, на його думку, суттєво змінюють структуру функції й ефект кожної окремої системи соціалізації, у тому числі й сім'ї. Отже, це:

- збільшення кількості соціальних інститутів і зміна конкретних агентів соціалізації;
- підвищення активності та вибірковості;
- ускладнення і зміна цілей і методів соціалізації [2, с. 182].

Останнім часом відбулося якісне послаблення нормативного та інформаційного впливу сучасної сім'ї на особистість, яке зумовлене, передусім, трансформацією суспільної сутності та форм існування сімейних стосунків. Значний внесок у дослідження цих процесів у Європі зробив французький соціолог Фредерік П'єр Ле Пле. Вивчаючи сім'ї у різних європейських країнах, він констатував перехід неподільного патріархального типу сім'ї до нестабільної, нуклеарної (в результаті індустріалізації й урбанізації).

Під впливом модернізаційних тенденцій розвитку західноєвропейських країн інституція сім'ї стикається із серйозними проблемами, які тлумачаться багатьма дослідниками як криза або руйнація цієї суспільної інституції. Поміж цих тенденцій, зокрема, і зменшення кількості шлюбів; зростання кількості розлучень та шлюбних пар, які живуть окремо, та нешлюбних пар, які проживають разом; перерозподіл сімейних обов'язків, зумовлений дедалі ширшою зайнятістю жінок у виробничій діяльності. У сучасній Франції, наприклад, кожна десята дитина зростає у неповній сім'ї. Статистичні дані свідчать, що в Німеччині кількість людей репродуктивного віку, які не бажають створювати сім'ю, збільшилася за останні двадцять п'ять років на 82% [3, с. 154–155].

Відхід від «традиціоналізму» в європейській сім'ї супроводжується суттєвою зміною умов та принципів її соціалізуючої діяльності. З-поміж них можна відмітити такі, як:

- втрата пріоритету цінностей спорідненості як головного принципу сімейних стосунків над економічною вигідністю та індивідуальною меркантильністю. Натомість спостерігаються

- відокремлення життя родини від соціально-економічної діяльності, зростання пріоритетності економічних цілей індивідів — членів сім'ї;
- перехід від сімейного виробництва до сімейно-побутових форм господарювання наростання тенденцій егалітарності (рівноправності) у виконанні жіночих і чоловічих сімейних ролей;
 - різке розмежування між довірчими сімейними стосунками та знеособлення відносин у зовнішньому середовищі за умов модернізації;
 - зростання соціальної та територіальної мобільності молоді та неоднозначності щодо успадкування батьківських або родинних соціальних статусів;
 - зміщення стосунків від сімейного центрizmu до егоцентризму, зростання незалежності особистих досягнень від сімейних передумов, наростання тенденцій індивідуалізму, занепад авторитету батьків [4, с. 119].

Сучасна українська сім'я також характеризується значними структурними трансформаціями, що викликають зміни у її функціонуванні як соціальної системи. Зокрема, за даними Т. В. Буленко, найпоширенішими тенденціями розвитку сім'ї в Україні є такі:

- порушення механізму адаптації сім'ї до динамічних процесів у суспільстві;
- послаблення захисної функції сім'ї;
- структурно-функціональна трансформація за умови невизначеності або суперечливості сімейних ролей;
- зниження значення сім'ї в системі життєвих цінностей особистості з подальшою переорієнтацією значної частини молоді на позашлюбні стосунки або повторний шлюб;
- погіршення дитячо-батьківських взаємин, зумовлене невідповідністю та закостенілістю батьківських норм;
- загострення суперечностей між партнерами в орієнтації сім'ї на демократичний (з боку жінок) або патріархальний (з боку чоловіків) розвиток;
- дисфункціональний розвиток сім'ї, ознаками якого є тенденція до домінування, боротьба за владу обох партнерів, неузгодженість рольової поведінки, негнучкість сімейних норм, маніпулювання партнером, дітьми;
- ускладнення сімейної адаптації молодого подружжя внаслідок неадекватних дошлюбних очікувань, завищених вимог до партнера;
- нестабільність життєвих планів в умовах економічної нестабільності [5, с. 20–24].

Утім, попри численні негаразди, сім'я продовжує зберігатися як незмінний чинник соціалізації.

Специфіка соціалізації в сім'ї пов'язана з особливістю етапу соціалізації, який включає в себе завершення первинної її стадії і початок вторинної. Основу первинної соціалізації становить інтерналізація: індивід «вбирає» в себе загальні цінності у процесі спілкування зі значущими «іншими». На цій стадії батькам, сім'ї належить головна роль як агентам соціалізації. Батьківська сім'я навіть на етапі вторинної соціалізації продовжує виступати як важливий суб'єкт, що формує особистість молодого людини. Важливою обставиною, яка зумовлює соціалізацію сучасної молодого людини, є те, що різко зменшився вплив на неї сім'ї. Сучасна сім'я суттєво відрізняється від сім'ї минулих років не лише змінами її економічних функцій, але й докорінними змінами її емоційно-психологічних функцій. Деякі соціалізаційні функції сім'ї взяли на себе інші суб'єкти й агенти соціалізації. У науковій літературі точаться дискусії з приводу того, якою повинна бути «ідеальна модель» стосунків у сім'ї, а від цього залежить, як проходитимуть соціалізаційні процеси у сім'ї, які ролі і стереотипи батьки будуть прищеплювати своїм дітям. Отож, існують такі варіанти:

- трифазна модель (А. Мюрдаль і В. Клейн): жінка працює, потім народжує і виховує дітей, потім знову працює;
- модель симетричних ролей — сім'я подвійної кар'єри (Рона і Роберт Раппопорт, Б. Фрідан): обидва подружжя роблять кар'єру і навіл ділять сімейні обов'язки;
- ідентичні ролі (Дж. Трібілкот, Н. Вайсстайн): ідентичність ролей формується у поняттях свободи, справедливості, рівності можливостей;
- андрогінна модель (С. Бем), універсальна або моностатєва (Е. Россі, Б. Форшіа): кожна людина повинна володіти як чоловічими, так і жіночими якостями.
- радикально-феміністська модель (Дж. Бернард, К. Сафіліос-Ротшильд): пропонується жінці відмовитися від виконання традиційних сімейних ролей і передати ці функції суспільству [6, с. 30–31].

Отже, можна з певністю зазначити, що різні моделі сім'ї формують різні стратегії соціалізації, адже індивід вбирає модель поведінки у батьківській сім'ї і в подальшому житті може орієнтуватися саме на неї. Процес соціалізації в сучасних умовах складний і багатогранний. Сім'я не припиняє продукувати основні норми і стратегії соціалізації індивіда, хоча й дещо послабила свої позиції як основний інститут соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник / Під заг. ред. В. І. Воловича.— К.: Укр. центр духовн. культури, 1998.— 736 с.
2. Кон И. С. Ребенок и общество.— М.: Изд. центр «Академия», 2003.— 336 с.
3. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы.— К.: Віра ІНСАЙТ, 2000.— 444 с.
4. Смелзер Н. Социология / Пер. с англ.— М.: Фенікс, 1994.— 688 с.
5. Буленко Т. В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі / наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка / За ред. С. Д. Максименка.— К., 2001.— Т. III.— С. 20–24.
6. Социология гендерных отношений / Под ред. З. Саралиевой.— М.: РОССПЭН, 2004.— 270 с.

Ключевые слова: социализация, жизненный цикл, адаптация, структура функциональной трансформации, дисфункциональное развитие, манипуляция.

Key words: socialization, life cycle, adaptation, structural and functional transformation, dysfunctional development, manipulation.

УДК 159.91

Т. Л. Савченко

СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ УВАГИ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ЇЇ КОРЕКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статтє изложены результаты литературных и экспериментальных исследований, в которых раскрываются основные направления, касающиеся феномена внимания: механизмы возникновения, типы внимания, функции контроля и управления. Рассмотрен ряд методов, которые могут быть использованы для тренингов с целью увеличения объема внимания, степени его концентрации, скорости, степени сосредоточения, переключения и распределения.

The article presents the results of theoretical and experimental research that deals with main tendencies of attention phenomena: formation mechanisms, types of attention, control and management functions. The article reviews several methods that may be used for trainings in order to enhance attention capacity, concentration level, reaction, switching and distribution of attention.